

Il-#uttafa

numru **101**

Novembru - Diċembru 2010

Pitirross

il-magazın ta' Klabb #uttaf

il-Faqqiegħ

Il-faqqiegħ veru affaxxinanti. Mhux talli għandu forma stramba, imma kapaċi jgħix bla ma jieħu saħħa mid-dawl tax-xemx, mhux bħal pjanti normali. F'Malta għandna mijiet ta' speċi u għadna lanqas nafu sew x'għandna!

Ritratt ta' Victor Falzon

Hej Huttaf!

Meta tispicċa sena ħafna minna nagħmlu wegħdjet magħna nfusna biex fis-sena l-ġdida ngħixu aħjar, iktar b'saħħitna, naqtgħu xi vizzju ikrah u nkunu nies iktar tajbin.

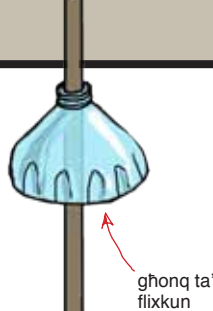
S'intendi ahna n-naturalisti ta' Klabb Huttaf inżidu wkoll xi wegħda li biha ngħinu xi ftit lin-natura u l-ambjent. Jekk irċivejtu l-aħħar ħarġa tal-magażin sibtu biss biss 100 ħaġa x'tistgħu tagħmlu biex tgħixu b'mod iktar ambjentalist. Kemm minnhom diġà qed tagħmluhom? Tgħid għad tgħaqqduhom kollha? Mhux impossibli ta, jien qed nipprova!

Is-sena 2010 kienet is-Sena tal-Bijodiversità. Matul dis-sena l-pajjiżi suppost għamlu sforz ikbar mis-soltu biex isalvaw il-varjetà ta' annimali u pjanti li jgħixu magħna fuq din il-ġmiel ta' pjaneta. Ma nafx, jien inħoss li KULL SENA għandna tkun is-sena tal-bijodiversità, u l-isforzi jridu jibqgħu jsiru kull sena, kull xahar, kuljum.

Insomma ħbieb, nawguralkom sena ġdida mimlija saħħa, ferħ u daħq.

Victor

Victor Falzon l-editur

Victor Falzon

Biex ngħinu l-bijodiversità

Biex nispiċċaw dis-sena dedikata lill-bijodiversità, inħajrukom tagħmlu dak li spiss inħajrukom: armaw BIRD TABLE. Hija waħda mill-aqwa u l-eħfef modi biex tħajru l-għasafar iżurulkom il-ġnien, ġardina, bitħa, anke gallerija.

Ma tridx għerf biex tarma bird table. Kull ma tridu biċċa plajwud daqs dil-pagna u lasta ta' xkupa. Waħħlu t-tavla mal-lastu u deffsu l-lastu fil-ħamrija (f'qasrija bil-ħamrija jew ramel jekk m'għandekx ġnien) u ferrxu fuqha frak tal-ikel, zrieragħ u frott. Esperimentaw u araw l-għasafar x'jieħdu u x'ihallu. Biex ma jtirilkomx l-ikel bir-riħ waħħlu strippi żgħar tal-injam mad-dawru tal-wiċċ, u biex ma jitlghalkomx bebbux deffsu għonq ta' flixxun tal-plastik fil-lastu kif hemm fl-istampa. Armawha x'imkien fejn tarawha minn wara xi tieqa, inkella ma tgawdux l-għasafar li jġu jżurukom. U tpoġġuhix x'imkien fejn qattus jista' jistaħba u jambuxja l-għasafar.

Tikkumplikawx id-disinn, l-aktar sempliċi huma l-aħjar u l-iktar li jindraw malajr mill-għasafar. Kultant naddfu waħda l-wiċċ speċjalment jekk tkunu poġġejtu xi ikel żejtni.

Il-bird table użawha biss fil-ħarifa u fix-xitwa. Fir-rebbiegħa u s-sajf toħroġux ikel ħalli l-frieħ ġodda jitgħallmu jfittxu l-ikel naturali, u mhux isibu dejjem il-lest.

Il-Pitirross (Robin) ingawduh sitt xhur shaħ, allavolja f'Malta ma jbejjitx. Jekk għandkom ġardina ħajru l-Pitirrossi jżurukom billi tarmawlhom bird table għal dawn ix-xhur keshin. U fl-istess hin tgħinuhom għax ikel daż-żmien ma tantx isibu msieken. Ritratt ta' Victor Falzon

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
X'nista' nara tgħid?	3
Mid-dinja	4
Websajts	5
Intervista ma' Fjura	5
Attività	6
Morna nħawlu	6
Papрати	7
Is-Sellum tan-Natura	8
Il-Bosk	9
Agħti kulur	10
Poezija, Arti, Ritratti	10
Tgħidx ħmerijiet!	11
Ntietef tan-Natura 4	11
Mill-arti ta' PAU	11

il-kumitat

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Matthew Borg Cardona • Desirée Falzon • Victor Falzon • Fleur Bugeja

il-kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
 57/28 Triq Abate Rigord
 Ta' Xbiex XBX 1120
 tel 21347644 / 21347645 / 21347646
 imejl info@birdlifemalta.org
 imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
 websajt www.birdlifemalta.org

il-Klabb

Klabb Huttaf huwa t-taqsimu ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza ħarġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, ħarġiet bilanċa, u nagħmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xahrejn noħorġu wkoll il-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1100 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.

©BirdLife Malta, Diċembru 2010
 Disinn u produzzjoni Victor Falzon
 Stampat għand Poulton's Print Shop

editorjal

mal-faċċata

Xi g'ralhom iz-Zizka?

Hadulna s-sodod!

Jekk tifakru f'*Il-Huttafa* 98 konna gibna kif fil-Belt Valletta żabru s-sigar li fihom kull xitwa jorqdu eluf ta' Zizka Bojod. U konna staqsejna: "Issa fejn se jorqdu z-Zizka la jaslu Malta fil-ħarifa?"

U waslet il-ħarifa, u ġew iz-Zizka bħas-soltu biex jgħaddu x-xitwa f'Malta. Moħħhom kien mistrieħ li ħa jorqdu fil-post tas-soltu, bħalma kienu jagħmlu kull sena. Wasal filgħaxija u daħlu jtiru lejn il-Belt. Imma flok sigar folti sabu pjażza b'sigar qishom skeletri, kwazi bla weraq xejn.

Immaginak tigi lura mill-iskola u flok id-dar issib plot vojti!

Iz-zizka msieken iggenu, itiru 'l hawn u 'l hemm ma jafux x'ħa jagħmlu, mejtin bin-nghas u m'għandhomx fejn jorqdu. Iduru u jduru, min jiggranfa ma' werqa, min jitperreċ fuq wajers u ċnut, min jigri fl-art fit-triq qalb in-nies mixjin. Insomma, pandemonju sħiħ.

Dix-xena baqgħet tigri kuljum tul il-ħarifa kollha, jaslu kull filgħaxija u mill-ġdid jitħawdu. Imma bdew jonqsu, u l-aħħar li ċċekkajna kien baqa' biss ftit għexieren li rnexxielhom jitgeddsu f'xi rkejjien jew qalb xi erba' werqiet. Fejn spicċaw is-7000 Zakak Abjad li kellna sas-sena l-oħra għadu ħadd ma jaf. Nisperaw li għall-inqas sabu post ieħor fejn jorqdu.

Min ħareġ il-permess biex jinżabru s-sigar kien jaf li hemmhekk jorqdu z-zizka, imma x'jimpurtah!

Imissna nistħu nittrattawhom hekk l-għasafar.

X'Nista' Nara Tgħid?

jikteb Jason Aloisio

Il-Kokka tax-Xagħri

Short-eared Owl

Asio flammeus

Jgħidu li fl-antik kienet komuni, imma llum naqset ħafna u mhux faċli tinzertaha. Ngħidulha tax-Xagħri għax dan hu ambjent tipiku fejn issibha. Hija għasfur pjuttost kbir, b'medda tal-ġwienah li taf tlaħhaq metru. Il-mara u r-raġel għandhom l-istess lewn u jintgħarfu biss mid-daqs għax il-mara tkun kemm kemm ikbar mir-raġel. Snin ilu kienet bejtet fuq Kemmuna, imma l-bejta sfrattat għax wieħed mill-par kien "sparixxa".

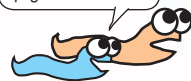
Ġeneralment tbid minn erba' sa sitt bajdiet, imma meta l-ikel ikun 'abbundanti taf tbid anke 12-il bajda. Il-Kokka tax-Xagħri tidher fl-istaġuni tal-passa, imma tista' tinzertaha wkoll fix-xitwa. Kontra kokk ieħor, il-Kokka tax-Xagħri tikkaċċja bi nhar u ttir fil-baxx biex taqbad ġrieden u kultant anke insetti kbar.

Victor Falzon

Għaliex SPARIXXA qiegħda bl-imsielet?

Għax kokka li tkun bil-bejta ma taqbad u tisparixxi, ruhi. Bilfors qatilha xi kaċċatur.

It-tpingija mehuda mill-ktieb **Ghasafar Madwarna**, li huwa miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih minghand il-BirdLife jew billi żżur ir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

¹ Ikel abundanti = ikollha ħafna x'tiekol

Dawn l-ahbarijiet tajbin biex tużawhom l-iskola fl-attività **JUNIOR JOURNALIST** (Dinja Waħda) Dinja Waħda hija kampanja edukattiva ambjentali li qed titmexxa fl-iskejjel primarji minn BirdLife Malta u Bank of Valletta

X'għandna mid-dinja?

Il-Pine Marten
f'hoġb il-foresti u
huwa xabbatur
prim.

Rega' tfaċċa!

Fir-razza tal-Ballotra hemm animal daqs qattus jgħidulu **Pine Marten**. Malta m'għandniex minnu (lanqas isem bil-Malti m'għandna għalih) imma fl-Ewropa għadu komuni f'inħawi bil-foresti. Fil-foresti ta' Scotland u Wales ukoll għadu jinstab, imma fl-Ingilterra le. Dari l-Pine Marten kien mifruq mal-Ingilterra kollha, imma wara sekli jikkaċċjawh sparixxa. Kienu joqtluh jew biex joħdulu l-pil jew għax kienu jibzġhu li jaqbdilhom it-tigieg jew tajr tal-kaċċa. Għaxar snin ilu l-Pine Marten iddikjarawh 'estint mill-Ingilterra.

Imma ftit xhur ilu nstabu sinjali ta' dan l-animall f'bosk kbir privat f'Northumberland, fin-naħa ta' fuq tal-Ingilterra, u dan qajjem haġna interess fost inaturalisti. Id-Dipartiment tal-Foresti flimkien mal-Vincent Wildlife Trust qed jibnu moħbiet artifiċjali biex iktar iħajru l-Pine Martens ikomplu jinfirxu f'dawn l-inħawi u forsi jerġġhu jsiru iktar komuni.

Kemm hu sabiħ meta l-bniedem jibdel l-imġiba tiegħu lejn l-animalli u ma jibqax jistmahom ta' għedewwa. Illum il-Pine Marten huwa protett fl-Ingilterra. Jalla jinfirx sal-parks ta' Londra!

Xita tajr mejjet...

Ir-Red-winged Starling
huwa għasfur spettakolari.

Ftit granet ilu, f'Beebe (belt żgħira f'Arkansas, USA) in-nies qamu filgħodu u sabu t-toroq mimlijin iġsma ta' għasafar mejjetin, kollha **Red-winged Blackbirds**. Ftit granet wara - xi 500km bogħod, f'Louisiana (ukoll USA) - sabu mal-500 għasfur iehor mejjet, ukoll Red-winged Starlings. Ix-xjenzati ġabru mijiet minnhom haġli jippruvaw jifhmu ġara, imma baqgħu jħokku rashom. Min waħhal fil-murtali, min waħhal fil-maltemp, min fil-bexx, u hemm anke min qal (mhux xjenzati però) li l-għasafar mietu għax haġtu ma' UFO! Il-verità

hi li s'issa għad m'għandhomx idea x'qatel haġta u sabta lil dawn il-ġmiejel ta' għasafar.

Il-Ġgant

Ftit xhur ilu fil-Peru sabu fdalijiet ta' pingwin. Dan ma kienx pingwin li miet riċenti, imma animall li għex 36 miljun sena ilu - qabel ma Malta bdiet tiffurma f'qiegħ il-baħar! Ix-xjenzati semmewh *Inca yacu paracasensis*, li tfisser "retal-ilma". Kien pingwin ġgant, twil xi 150cm, jġigfieri ras u spalla itwal mill-Emperor Penguin, l-ikbar pingwin li jeżisti illum. U kellu munqar twil u ppuntat. Mhux hekk biss, mal-fdal sabu wkoll rix li minnu setgħu jgħidu x'kulur kien dan l-għasfur: ma kienx iswed u abjad bħall-pingwini tal-lum, imma kien griż u kannella.

Haħaj, intom dejjem libsin qiskom sejrjn tiegħ!

Aħjar minnek, għax qisek banana!

Ftakar!

Dal-poster għalik jekk iġġedded il-mizata fi Klabb Fluttaf.

Bis-sens!

Għandek 10 sekondi għan-natura?

L-Internet jista' jagħmel ħafna għid lill-ambjent. Hemm websajts li anke jekk biss tikklikkja fihom, dik il-klikk issarraf f'għotja ta' flus lil xi għaqda li tgħin lin-natura jew annimali fil-bżonn.

Waħda minn dawn il-websajts hija THE ANIMAL RESCUE SITE (www.theanimalrescuesite.com). Matul is-sena 2010 dil-websajt għamlet għotjiet li bihom inxtraw 86 miljun ikla għal klieb jew qtates fil-bżonn.

Websajt oħra bħalha hija THE RAINFOREST SITE (www.therainforestsitesite.com). Matul is-sena 2010 dil-websajt salvat 5134 ettaru ta' foresta tropikali (biċċa art kwazi daqs Għawdex) milli jinqerdu. Bis-saħħa tal-klikks!

Mela žid daż-żewġ websajts mal-lista tal-favoriti, u huwa drawwa li kull darba li tidhol fl-Internet tikklikkja fihom. Kwistjoni ta' 10 sekondi!

Intervista ma' Fjura

Victor Falzon

Il-Garni tal-Pipa

X'jismek?

Jiena jisimni Garni tal-Pipa, u l-Ingliżi jgħiduli *Friar's Cowl*.

Għaliex jismek hekk?

Għax il-fjuri tiegħi ikunu magħluqin f'tubu qisu pipa.

Inti Maltija jew barranija?

Jiena Maltija indigena.

Il-fjuri tiegħek ifuħu?

M'għandhom xi riħa partikolari.

X'tip ta' ambjent tħobb?

Jien inħobb postijiet fejn il-ħamrija żżomm l-ilma.

Ix-xemx tħobbha?

Iva, basta mhux wisq.

Inti tikber is-sena kollha?

Le, jien nikber tard fil-ħarifa, u tibqa' ssibni sar-rebbiegħa. Imbagħad nagħmel iż-żerriegħa u ninxef għal kollox.

Inti pjanta komuni jew rari?

Jiena pjanta komuni sew.

Għandek xi problemi?

Le, b'xorti tajba l-ambjent tiegħi mhux rari, u n-nies ma joqogħdux jaqtgħuni.

Grazzi ħafna.

M'hemmx imniex.

Žinn, fjura titkellem!

X'int tiskanta? Jewwilla hanex jitkellem huwa normali!

Bozza waħda.

Jien kollha bdilthom tiegħi.

Biex tixgħellek bozza waħda tal-mija (100w) mill-qodma għal tliet sigħat kuljum, il-pawer stejxin tuża iktar minn 50 litru żejt fis-sena.

Għalhekk bis-sens li taqleb għall-bozoz il-godda, li ma jaħlu kwazi xejn u jagħtu l-istess dawl.

SERVIZZ TAL-AMBULANZA għall-annimali abbandunati

B'XEJN 24 SIEGHA
KULJUM 21224001
GħAWDEX 9947 5199 - 9880 7067

attività

Il-istra!

Sejrin sal-Mistra

Il-ħarġa li jmiss tal-Klabb se tkun sal-Mistra. U le tibzġħux m'aħniex ħa ngħumu! Fil-fatt m'aħniex ħa noqogħdu fil-bajja, imma ħa mmorru mixja ħelwa f'dawk l-inħawi ħalli ngawdu ftit il-kampanja, il-beraħ, il-veduti u n-natura t'hemmhekk. Dawk in-naħat hemm xtut u bajjiet zġħar u kwieti li ħafna nies ma jafux bihom, u hemmhekk inkunu wkoll vicin ħafna tal-gżira Selmunett. Aħna ta' Klabb Futtaf s'intendi ħa noqogħdu wkoll attenti għall-għasafar. Daż-żmien ikollna diversi għasafar qed jgħaddu x-xitwa magħna, bħal **Pitirrossi**, **Bucaqq tax-Xitwa**, **Fjammi Suwed**, **Psiepes** u **Sturnell**.

Selmunett fejn, Ma?
Selmunett huwa isem iehor għall-Gzejjer ta' San Pawl, ibni.

Peress li hemmhekk hemm l-irdum fil-qrib, nafu ninzertaw xi **Merill**, u anke xi **gawwi** għaddej fuq il-baħar.

Merill

Il-Merill huwa għasfur tal-irdumijiet, u kif jaf kulhadd huwa l-għasfur nazzjonali ta' Malta. Imma xorta ħafna nies qatt ma raw wiehed.

Dan t'hawnhekk huwa raġel, il-mara tkun kannella skur.

Denis Cachia

data il-Ħadd 30 Jannar 2011
niltaqgħu fil-bajja tal-Mistra
ħin 9am nispiċċaw xi 12.00pm
gibu jekk għandkom tromba,
kamera, nowtbuk, ikel u xorb.
merħba membri* u familja

Daqshekk paroli. Ejjew u gawdu n-natura magħna!

*Tfal taħt it-8 snin irid jiġi magħhom xi hadd kbir

Morna nħawlu koċċ sigar.

jirrapporta Tim Micallef

Fid-9am tal-Ħadd **28 Novembru 2010** iltqajna quddiem ir-riserva naturali tal-Għadira, fejn Ray Vella (ir-rejnger tal-Foresta) u l-leader Kathleen Mamo spjegawlna ftit fuq Foresta 2000 li fiha konna se nħawlu. Imbagħad, filwaqt li Ray tella' s-sigar il-Foresta bil-Land Rover, aħna tlajna sal-ewwel grada. Minn hemm dhalna l-Foresta u mxejna mit-Taflija.

Qattus

Tgħid jagħmel mjaw?

Bdejna billi tlajna telgħa li wasslitna sal-lukanda mitluqa taħt it-Torri l-Aħmar, imbagħad imxejna lejn il-Punent kważi sal-irdum li jgħidulu ċ-Ċumnija u nżilna biċċa oħra u qbadna passaġġ iehor. Flin minnhom ilmaħna **Kamaleonte**, li warrabnieh minn nofs il-mogħdija biex ma jintrifisx. B'kollox ħawwilna xi

Blongun Prim

15-il sigra jew arbuxxell.

Dawn kienu **Ballut**, **Għargħar**, **Alaternu** u **Rand**. Wara ħadna l-aħħar mixja lura għall-Għadira fejn rajna xi pjanti fosthom **Ċistu Abjad**, **Tengħud ta' Malta** u **Garni tal-Pipa**. Fost l-għasafar li rajna kien hemm **Merill**, **Bufula tal-iMrewħa**, **Futtafa** u anke tip ta' kokka li probabbli kienet **Qattus** (Long-eared Owl)! Meta wasalna l-Għadira ħafna minna dhalna fir-riserva, fejn rajna **Blongun Prim**, għasfur skars.

Nixtieq nirringrazzja lil-leaders u lir-rejnger talli organizzaw din il-ħarġa interessanti ħafna fejn židna ftit aktar sigar mad-19,000 li diġà hemm f'Foresta 2000!

Kathleen Mamo

Il-membri jippużaw mas-sigra tagħhom. Nisperaw li jiftakru l-post ħalli fis-snin li ġejjin imorru jżuru din il-ħabiba ġdida u jaraw kemm iddum biex titwal iktar minnhom!

Papрати!

Ħafna nies jaħsbu li l-papri jgħixu biss fl-irziezet jew f'xi vaska, u jaħsbu li l-papri ma jafux itiru. Imma dawk ikunu l-papri domestiċi li jrabbu n-nies. Barra dawn hemm ukoll il-papri slavag, li ngħidulhom borok. Dawn ma jgħixux man-nies, imma jgħixu fil-għadajjar, fix-xmajjar u fil-baħar. U jafu jtiru tajjeb ħafna!

Kuluvert tas-Salib
Victor Falzon

Fid-dinja hawn iktar minn 100 speċi ta' borok. F'Malta naraw regolari xi 10 speċi, u hawnhekk taraw ħamsa minnhom. Hemm ukoll ftit speċi oħrajn li huma iktar rari.

Palettuna
Victor Falzon

Dawn ir-ritratti huma kollha ta' borok irġiel. In-nisa s-soltu jkollhom inqas kulur u jkunu iktar fil-kannella.

Silfjun Ewropew
Denis Cachia

Il-borok ifittxu dejjem postijiet bl-ilma. Dawn ir-ritratti kollha miġbudin fir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar. Il-borok li jinżlu l-Għadira u s-Simar huma borok slavag, jiġu hemm waħedhom għax isibu ambjent li jogħgobhom, fejn ma jfixkilhom ħadd.

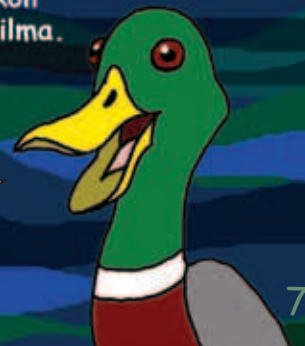
**Brajmila Ħamra
jew Ferrugin**
Denis Cachia

Il-borok mhux kollha kapaċi jaqdbu l-ħut. Hemm minnhom jieklu ħaxix mill-ilma u anke mill-art, u jaqdbu wkoll insetti, gambli u dud mill-ilma.

Sarsella
Denis Cachia

U meta taraw papra b'denbha ppuppat 'il fuq u b'rasha mgħaddsa fl-ilma, dik mhux tixrob tkun qieghda, imma tkun qed tferkex fil-qiegh b'munqarha għal xi haġa tajba!

Is-Sellum tan-Natura

L-ambjent naturali magħmul minn affarijiet ħajjin, u l-affarijiet ħajjin jinbidlu. Meta għandek post li fih tip ta' ambjent, ma jfissirx li dak l-ambjent minn dejjem kien hemm. Jista' jkun li qablu kien hemm ambjent differenti. Fin-natura huwa normali li biż-żmien ambjent jiżviluppa f'ieħor, u dan il-bdil l-istudjużi jgħidulu *succession*. Qisha n-natura titla' sellum skaluna wara oħra. Per eżempju, l-ambjent tax-xagħri huwa iktar żviluppat minn dak tal-isteppe. Ix-xagħri biż-żmien jista' jiżviluppa f'makkja, u l-makkja wara mijiet ta' snin tista' tinbidel f'bosk. Il-Bosk Mediterranju huwa l-iktar skaluna għolja fis-sellum tas-*succession*, u jgħidula *climax community*. Il-Mediterran darba kien imdawwar bil-boskijiet, imma tfaċċa l-bniedem u qaċċat il-foresti kważi kollha. Issa n-natura trid terġa' tibda tielgħa s-sellum!

Victor Faizon

Ritratt meħud
ħdejn il-Ġnejna

steppa

Ritratt meħud
ħdejn il-Marfa

xagħri

Ritratt meħud
San Martin

makkja

Ritratt meħud
... mhux Malta!

bosk

Liema hu l-ambjent favorit tiegħek? Jien xagħri joghġobni.

Kif tista' jekk qas għandek xagħra wahda?!

Tippreferi tigura hekk?

Jew hekk?

Jekk tippreferi r-ritratt tal-lemin

TMURX ĊIRKLI LI JUŻAW L-ANIMALI

il-Bosk

Elisabeth Conrad

Il-Buskett huwa bosk semi-naturali għax ħafna mis-siġar li hemm fih ma kibrux wehndhom imma kienu tħawlu mill-bniedem.

It-tbajja' u t-tikek suwed fil-mappa huma l-irqajja' siġar li hawn Malta. Kemm aħna neqsin mis-siġar hux! L-ikbar żewġ firxiet siġar huma l-Miżieb u l-Ahrax, li t-tnejn tħawlu f'dawn l-aħħar 50 sena. B'xorti ħażina dawn iż-żewġ postijiet ikunu invażati bil-kaċċaturi, u joqtlu eluf ta' għasafar li jinżlu fis-siġar mingħalhom se jsibu l-kenn.

Il-BirdLife u Klabb Fluttaf qed nagħtu s-sehem tagħna biex inżidu s-siġar f'pajjiżna, u dan qed nagħmluh bil-proġett Foresta 2000.

Din hija Kapinera raġel għax għandu l-beritta sewda. Il-mara jkollha beritta kannella

Mela jiena Kapirossa!

Kapinera

Aron Tanti

F'din is-serje s'issa tkellimna fuq ix-xagħri, il-makkja u l-isteppe. Illum se nħarsu lejn il-bosk.

Fejn mar il-bosk?

Il-bosk f'tit nassoċjawh ma' Malta, għax m'għandniex foresti kbar kif insibu f'pajjiżi oħra. Dan ma jfissirx però li f'Malta qatt ma kien hawn meded kbar ta' siġar; anzi x'aktarx li l-bosk kien ambjent komuni ħafna fil-passat mad-dawra kollha tal-Mediterran. Fil-bosk Mediterranju tipiku jikbru siġar li jħaddru s-sena kollha, u li għandhom weraq f'tit ibsin.

Allura għalfejn il-bosk mhuwiex ambjent komuni f'Malta? Dan għaliex meta l-bniedem gie jgħix fil-Gzejjer Maltin qata' ħafna mis-siġar li kien hawn. Dan ġara mhux f'biss Malta, imma mal-Mediterran kollu. Għalhekk l-ambjent tal-bosk Mediterranju huwa ħafna inqas komuni illum milli kien dari. U minbarra li qata' s-siġar, il-bniedem ġab miegħu ukoll in-nghaġ u l-mogħoż biex jirgħu, u dawn ma ħallewx siġar żgħar ġodda jieħdu post is-siġar li nqatgħu.

X'baqa'?

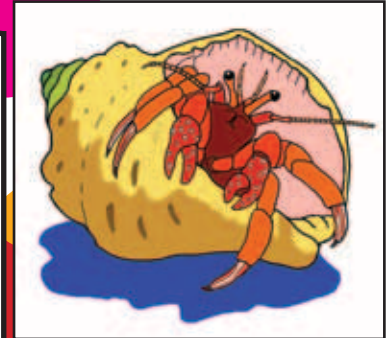
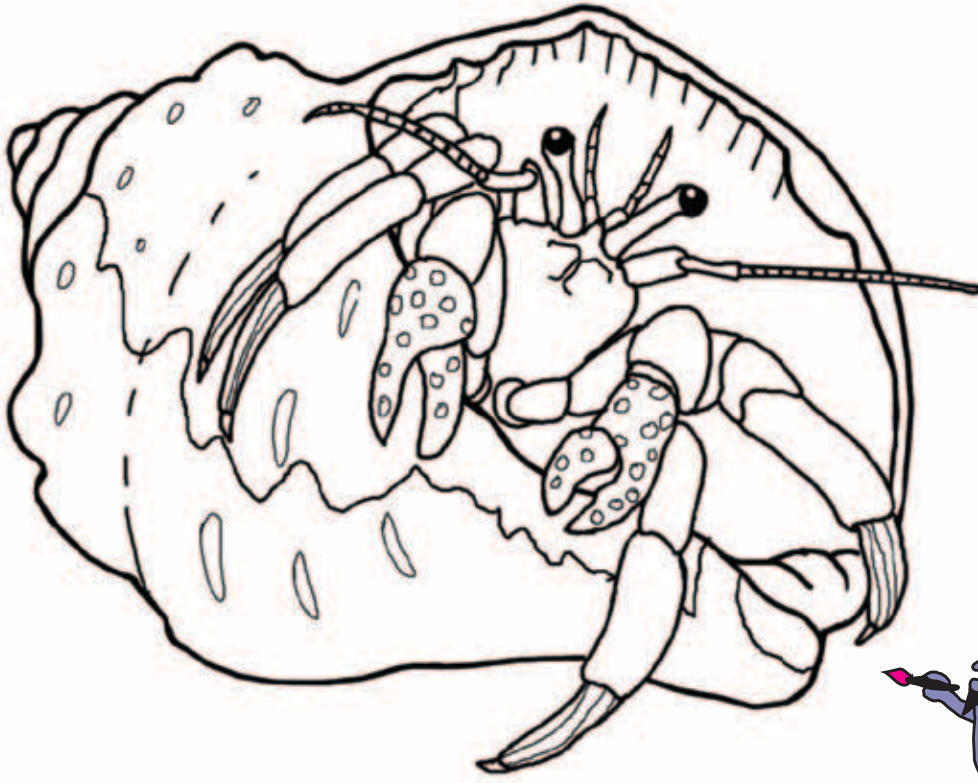
Illum baqa' biss fdalijiet żgħar ta' bosk f'Malta. Dawn huma l-Ballut tal-Wardija, il-Ballut tal-iMġiebaħ u Ta' Baldu / Wied Hażrun, fejn insibu f'tit siġar li x'aktarx kienu jiffurmaw parti minn bosk ikbar fil-passat. Fost is-siġar li nsibu f'dawn l-inħawi hemm il-Ballut (inkluż uħud li għandhom mijiet ta' snin) u ż-Żnuber.

Hemm ukoll il-bosk tal-Buskett ħdejn ir-Rabat u Haċ-Ċingli, li huwa każ partikolari. Dan għaliex il-Buskett mhuwiex bosk naturali, imma ħafna partijiet minnu tħawlu mill-bniedem fi żmien il-Kavallieri ta' San Ġwann. B'hekk insibu taħlita ta' ambjenti naturali u oħrajn li nħolqu mill-bniedem. Imma llum il-ġurnata s-siġar fil-Buskett j'irriġeneraw b'mod naturali u għalhekk ngħidu li l-Buskett huwa bosk semi-naturali. Fih insibu siġar bħal Żnuber, Ballut, Żebbuġ u Harrub, kif ukoll Deru, Rand u Alaternu. Il-Buskett huwa l-uniku bosk matur li hawn f'Malta llum, u jipprovdni habitat, kenn u ikel għal diversi speċi ta' fawna, inkluż ħafna invertebrati u għasafar. Fost l-għasafar li naraw fil-bosk fix-xitwa hemm il-Kapinera, il-Vjolin tax-Xitwa, il-Pitirross, il-Bufula tal-Qamar, u forsi xi Malvizz Iswed ukoll.

¹ jirriġenera = meta ambjent jibda jikber u jnfirex.

Grani tal-Bebbuxu

Victor Falzon

L-animali tal-baħar spiss ikollhom kuluri sbieħ hafna. Il-hasra li taħt l-ilma d-dawl jonqos u xi kuluri ma tkunx tista' tarahom sew, speċjalment l-aħmar. Imma hawnhekk jidher sew, għalhekk qis li tuzaw kuluri iġhajt.

Iktar int qed tghajjat, mhux il-kuluri!

Agħti kulur lill-istampa!

POEZIJA

L-Animali

Jien inħobb l-animali kollha.
U l-għaqda li hemm bejnieta,
Ma nixtieq qatt inħollha.
Anzi nixtieq inżidha,
Bejn il-bnedmin kollha.
Ma rridx li joqtluhom,
U jibbalzmawhom,
B'għajnejn tal-ħgieg!
Nixtieq li jsiru jħobbuhom,
Bla ma jaqbduhom.
Jien dak li nixtieq!

Nathaniel Calleja Gera 9

ARTI T'ASKYA

Kartun ieħor ta' Askya Pizzuto 15

IL-VJOLIN TAX-XITWA

Xi nies għandhom ix-xorti sabiha, bħal Karl, li filgħaxija jiġi jżurhom qanfud fil-gnien. Ftakru però li l-Qanfud mhux iex pet, u għandna ngawduh mingħajr ma nfixkluh.

Qanfud Karl Camenzuli

www.birdinginmalta.com

Thobb l-għasafar? Mela żur il-websajt **Birding in Malta** għal tagħrif u ritratti fuq l-għasafar ta' Malta, u anke postijiet tajbin fejn tista' tmur berdwocing. Dil-websajt holquha l-ħbieb tagħna Nicholas Galea u Steve Zammit Lupi, żgħażaġħ berdwocers u membri ta' Klabb Fluttaf. Dil-websajt diġà fiha mas-700 ritratt, kollha meħudin Malta.

Tgħidx ħmerijiet!

Desirée Falzon iddur dawra ma' ħmerijiet li nisimgħu fuq l-animali.

Il-ġurati jagħtu s-sikkina!

U x'jagħtu jagħtu! Hafna nies jibzġhu minn povru ġurat, avolja hadd qatt ma ra ġurat jaqta' jew iferi bniedem bis-'skieken' ta' saqajh! Fil-fatt **dawn m'huma skieken xejn**. Is-saqajn ta' wara ta' xi ġurati għandhom ringiela snien żgħar max-xifer, imma dawn ma jużawhomx bħala arma imma bħala strument muzikali! Meta r-raġel ikun irid jiġbed mara lejh, iħokk dawn is-snien mal-gwienah jew ma' ġismu u jagħmel hoss biex iħabbar fejn qiegħed, halli n-nisa jtiru lejh. Il-ġurati mhux talli ma jattakkawx lin-nies, imma saqajhom qegħdin imdawrin kontra halli iktar ikunu jistgħu jagħtu s-salt u jaħarbu malajr minna!

Jekk trid sikkina, mur fitteż fil-kexxun tal-kċina!

Victor Falzon

Ntietef tan-Natura

Ħarsa lejn animali żgħar madwarna

Il-Busaqajn

Il-Busaqajn huwa animall żgħir qisu boċċa kannella mdawra b'saqajn twal hafna. Jekk tarah taħsbu brimba għax bħalhom għandu tmien saqajn, u hemm brimb fil-fatt jixbhuh. Imma l-Busaqajn mhux brimba u ma jafx jagħmel ħarir bħall-brimb. Narawh l-iktar jippassiġġa fuq il-ħaxix, u kultant jekk noqogħdu bil-qiegħda fil-ħaxix issib xi wieħed li jibqa' tiela' ma' hwejjigna. Imma b'daqshekk m'għandniex nippanikjaw, inwerżqu jew noqtluh, għax il-Busaqajn ma jagħmlilna assolutament xejn.

Bl-Ingliż jgħidulu *harvestman*.

4

Victor Falzon

Busaqajn

Fi ktieb iehor dan l-animall deher bħala BRIMBA SAQAJHA TWAL, imma ahna bdilnihulu għax ma kienu jixraqqu.

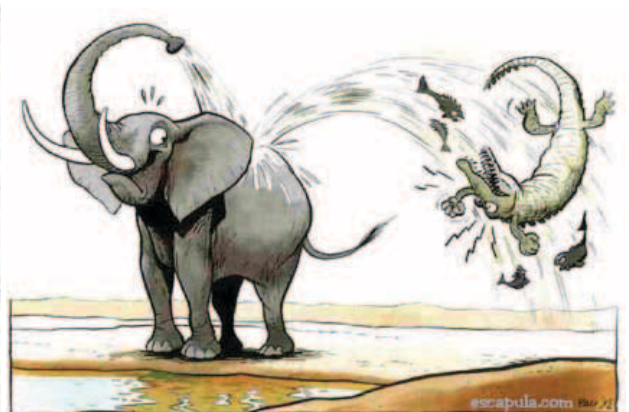
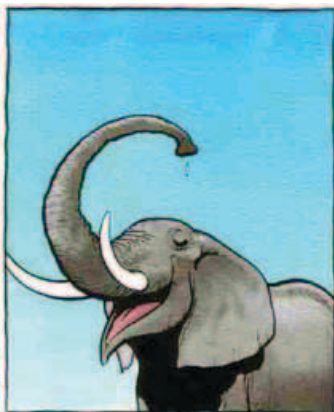
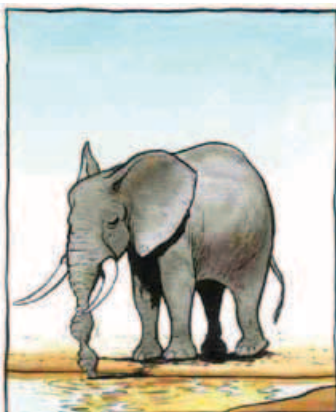
Għaliex? Għax saqajh qosra?

Le, tuba! Għax mhux brimba!

Tixtieq għandek is-saqajn?

Le, biex toqgħod tiffishomli jew?

Mill-
arti
ta'
PAU

BOV Young Savers Account

aħna ngħinuk **tfaddal**

Faddal il-flus li taqla' permezz tal-**BOV Young Savers Account** u gawdi minn:

- **Karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont**
- **Rati vantaġġużi ta' imghax fuq il-flus li ġġemma'.**

 www.bov.com customercare@bov.com 2131 2020

BOV

Bank of Valletta

Impenn lejn is-Suċċess tiegħek